

Digital overvågning i ældreplejen – mellem velfærdsstatens tilbagetrækning og professionelt ansvar

Overvågningsteknologier som sensorgulve skaber både muligheder og udfordringer. Hvordan håndteres teknologien i praksis?

Overvågningsteknologier tiltænkes en central rolle i de forandringer, der foregår på ældreområdet i Danmark. Politisk satses der i stigende grad på, at ældre borgere skal leve længst muligt i eget hjem, med vægt på at understøtte ældre borgeres

selvhjulpenhed, selvbestemmelse og aktive aldring (se fx Regeringen, 2024), og for at afhjælpe manglen på økonomiske midler og medarbejdere i sektoren. Denne udvikling er blevet beskrevet som en særlig form for tilbagetrækning af velfærdsstaten,

hvor direkte nedskæringer erstattes af aktivering og understøttelse af borgernes selvhjulpenhed (Dahl, 2005). Med anvendelsen af overvågnings-teknologier satses i stigende grad på 'omsorg på afstand' (Pols, 2012), hvor plejepersonalet kan følge og i en vis grad imødekomme ældre borgernes behov uden fysisk tilstedeværelse i deres hjem.

Overvågning – at våge over – har altid været en del af omsorgs- og plejearbejde. En central del af arbejdet i ældreplejen handler således om at observere og opfange behov, problemer og risici knyttet til ældre borgernes sundhed og velbefindende, samt at handle på disse observationer (Kamp, 2012). Men med mange digitale teknologier får overvågningen nye dimensioner, for eksempel ved at tillade kontinuerlig monitorering, og ved at gøre nye aspekter af borgernes liv åbne for inspektion. Brug af overvågningsteknologier giver dog ikke blot nye muligheder, men kan også komplicere og vanskeliggøre de professionelles indsigt og afsæt for at vurdere borgernes behov og helbred, og dermed for at løfte deres professionelle ansvar.

I denne artikel analyserer vi, hvordan plejepersonalet bruger en teknologi, sensorgulve, og aktivt arbejder med at skabe både synlighed og usynlighed i spændingsfeltet mellem velfærdsstatens tilbagetrækning og professionelt ansvar. Sensorgulvene er ét illustrativt eksempel ud af en

breder gruppe af overvågningsteknologier baseret på sensorer, som konstant udvikles og forfines – såkaldte 'Ambient Assisted Living' eller 'Smart Home' teknologier. Disse teknologier spås et stort potentiale i fremtidens ældrepleje, idet de forventes at kunne understøtte en mere uafhængig livsførelse for ældre mennesker, på en omkostningseffektiv, sikker, og individuelt tilpasset måde (Amiribesheli et al., 2015; Sweeting et al., 2024).

Teoretisk afsæt

Begrebet overvågning vækker ofte negative associationer, og kan sende tanker i retning af George Orwells 1984 (1949), eller Foucaults beskrivelser af overvågningens disciplinerende

effekter (Foucault, 2002). I denne artikel forstår vi ikke overvågning som en, i sig selv, negativ eller undertrykkende praksis. Overvågningspraksisser er dog heller ikke neutrale, og brugen af nye teknologier til at udføre overvågningsopgaver kan forandre arbejdet og relationerne i ældreplejen grundlæggende. Mange studier i brugen af overvågningsteknologi i omsorgsarbejde er baseret på en teknisk-funktionalistisk forståelse af overvågning og sigter efter at afgøre, om teknologierne 'virker eller ej' (Mortenson et al., 2015). I tråd med en række nyere bidrag til overvågningsforskningen fra Science-Technology-Society (STS) traditionen, forstår vi i stedet overvågning som en situeret og socio-materiel

praksis (Albrechtslund & Lauritsen, 2013). Overvågning via teknologier som sensorgulve er i denne forståelse noget, der produceres i et aktivt samspil mellem mennesker og teknologi i den konkrete kontekst, hvor omsorgsarbejdet foregår.

Samtidig er en væsentlig pointe, at overvågning aldrig er total, og at overvågningsteknologier altid stiller skarpt på *noget*, mens andre forhold falder uden for teknologiernes 'synsfelt'. Med andre ord skaber overvågning altid både synlighed og usynlighed (Latour, 2005). Og som vi vil illustrere, er dette også tilfældet med brugen af overvågningsteknologier i ældreplejen.

I forlængelse af dette perspektiv lægger vi vægt på det aktive arbejde, de professionelle må gøre for at skabe og vedligeholde meningsfulde overvågningspraksisser i deres lokale kontekst (Lupton, 2013; Schwenne- sen, 2019). Denne type arbejde er af Mol et al. (2010) blevet beskrevet som 'tinkering' – et kontinuerligt, intuitivt og eksperimenterende arbejde med småjusteringer, for at få teknologier til at virke i bestemte situationer. Derudover lægger vi vægt på, at teknologibrugen, og arbejdet med at justere de skabte (u)synligheder, altid vil være rammesat af bestemte politiske og lokale rationaler om teknologiens formål og anvendelsesmuligheder (Gad & Lauritsen, 2009; Petersson, 2016). Hverdagens tinkering for at få teknologien til at virke som en meningsfuld del af omsorgspraksisser rummer

FOTOGRAF SILLE VIELMARK

således normative dimensioner og kan, som vi viser, være præget af spændinger mellem modsætningsfyldte rationaler.

Artiklens teoretiske udgangspunkt trækker således vores analytiske blik i retning af, hvordan brugen af overvågningsteknologi skaber (u)synlighed, samt den 'tinkering' personalet udfører for at få teknologien til at virke i en normativt rammesat praksis.

Metode og case

Artiklen er baseret på et etnografisk casestudie på et dansk plejecenter i regi af et større forskningsprojekt. Vi udvalgte netop dette center som case, fordi de på tidspunktet for studiet arbejdede med en ny overvågningsteknologi, var nået ud over den indledende implementeringsfase, og havde teknologien i brug som en integreret del af deres daglige praksisser. Alle 104 lejligheder på plejecenteret var udstyret med sensorgulve med indbyggede sensorer, der kunne opfange og registrere bevægelser på gulvet. Sensorgulvene kunne på denne baggrund sende notifikationer til persona-

lets smartphones, fx for at alarmere om et fald eller gøre opmærksom på, at en beboer var ved at stå op af sengen. Brugen af gulvene forudsatte samtykke fra beboeren og eventuelt dennes pårørende, og indstillingerne kunne justeres alt efter den enkelte beboers behov og adfærd.

Vi studerede brugen af gulvene i 2015-2016, ved hjælp af en kombination af deltagende observation og interviews med personale og ledelse på plejecenteret. Vi gennemførte 'skyggeobservationer' (Czarniawska, 2007) på 12 vagter, hvor vi fulgte en medarbejder (social og sundhedshjælpere og -assistenter) gennem en arbejdsdag (både dag/aften/nattevagter), og lavede opfølgende interviews med alle de 12 medarbejdere. Derudover foretog vi 5 gruppeinterviews med hhv. centerets ledelse (2 prs.), tillids- og arbejdsmiljørepræsentanter (4 prs.), sygeplejersker (2 prs.), social og sundhedshjælpere og -assistenter (7 prs.), og centerets teknologigruppe (2 prs.).

I nærværende artikel medtages af pladshensyn primært uddrag fra inter-

ABSTRACT

Overvågningsteknologier såsom alarmer og skærmteknologi introduceres i disse år i ældreplejen som led i at understøtte politiske dagsordener om 'længst muligt i eget hjem' og ældre borgernes selvbestemmelse, kombineret med besparelser og (fysisk) tilbagetrækning af ældrepleje. Brug af overvågningsteknologier giver dog ikke blot nye muligheder, men kan også komplicere og vanskeliggøre professionelles muligheder for at vurdere borgernes behov og helbred. Med afsæt i STS-tilgange til overvågningsstudier og et forskningsprojekt om brugen af sensorgulve på et dansk plejecenter, udforsker denne artikel, hvordan plejepersonalet arbejder aktivt med at skabe både synlighed og usynlighed i en kompleks og vedvarende proces, der præges af spændinger mellem forskellige rationaler om bl.a. selvbestemmelse, privatliv, sikkerhed, og et professionelt ansvar for at levere rettidig og tilstrækkelig pleje og omsorg.

Artiklen er baseret på forskningsprojektet 'Velfærdsteknologi i pleje- og omsorgsarbejde', finansieret af Arbejdsmiljøforskningsfonden 2015-2019 (Bevilling nr. 20140016645/3).

Agnete Meldgaard Hansen, lektor, ph.d., Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet. agmeha@ruc.dk

Annette Kamp, professor, ph.d., Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet. kamp@ruc.dk

Sidsel Lond Grosen, digital Konsulent, ph.d., Region Hovedstaden. sidsel.lond.grosen@regionh.dk

Overvågningsteknologien, der skal sikre selvbestemmelse, privatliv, og sikkerhed, faciliterer samtidig, at én beboers behov for hjælp kan få en forstyrrende og 'larmende' tilstedeværelse i andre beboeres relationer med personalet og udfordre deres privatliv ved at trænge ind i deres private sfære"

views, men observationerne indgik på lige fod i det analytiske arbejde med at frembringe artiklens pointer. I tillæg har vi brugt dokumenter om centerets teknologibrug som baggrundsforståelse. Beboernes perspektiver på teknologibrugen var ikke en del af undersøgelsesdesignet og er således ikke inkluderet, om end dette havde været givende og vil være relevant for fremtidige studier.

Forhandling af synlighed, usynlighed og ansvar

I arbejdet og hverdagen på plejecenteret havde sensorgulvene fået en central rolle. Både ledelse og medarbejdere var optagede af at skabe et ikke-institutionaliseret og hjemligt miljø på centeret, og gulvene blev brugt aktivt til at opnå dette. Gulvene havde givet anledning til en omfattende omorganisering af centerets rutiner, hvor man var gået væk fra at 'gå rundt' for at kigge til beboerne, og i stedet brugte alarmer og signaler fra gulvene til at vurdere, om de enkelte beboere havde behov for hjælp. En af lederne beskrev tankerne bag den nye organisering af plejen således:

"...det at komme til stede med plejen på det tidspunkt, ved hjælp af teknologien, hvor der er brug for det. Det gør jo, at vi i stedet for at ha' sådan en plan for 'så går jeg først der, så går jeg bagefter der, så går jeg der'; at man bliver nødt til at modellere på DET, og tænke: jeg går derhen hvor borgerne selv siger til,

“

Gulvene havde givet anledning til en omfattende omorganisering af centerets rutiner, hvor man var gået væk fra at 'gå rundt' for at kigge til beboerne, og i stedet brugte alarmer og signaler fra gulvene til at vurdere, om de enkelte beboere havde behov for hjælp”

(...), hvor de selv, via teknologien, siger 'nu er JEG vågen, og nu har jeg brug for hjælp.'"

Personalets intentioner med brugen af sensorgulvene var således at fremme en forståelse af beboerne som selvbestemmende, aktive borgere, der bevidst eller ubevidst 'kalder' på hjælp gennem gulvet, når de har behov. Dermed fremmes en mere tilbagetrukket og responsiv pleje, med afsæt i rationaler om fleksibilitet og individuel tilpasning, frem for skemalagt pleje. Desuden fremhævede personalet også mulighederne for, at de med gulvene i højere grad kunne respektere beboernes privatliv og undgå at forstyrre dem i deres lejligheder som tidligere på 'runderne'. Sidst, men ikke mindst, var beboernes sikkerhed et vigtigt rationale bag brugen af gulvene, fx ved at fald kunne opdages hurtigt.

At skabe de rette (u)synligheder

At realisere denne form for pleje ved hjælp af sensorgulvene var dog en arbejdskrævende proces. Overvågningen af beboernes behov via gulvene krævede mange overvejelser og individuelle justeringer for at være

meningsfuld. For hver enkelt beboer skulle medarbejderne vurdere, hvilke behov gulvet kunne – og skulle – prøve at opfange, og hvordan. Alle beboere blev anbefalet at slå gulvets funktion til at opfange fald til, men derudover var det en meget fin balance for medarbejderne at finde ud af, hvilke behov og aktiviteter der skulle synliggøres via aktivering af bestemte sensorfelter i gulvet hos den enkelte beboer.

Nogle aktiviteter var vigtige at gøre synlige for personalet – fx at en gangbesværet beboer var på vej ud af sengen – så hjælpen kunne komme på rette tid og sted. Samtidig var det vigtigt at gøre en række andre aktiviteter usynlige – fx at en beboer uden gangbesvær bevæger sig rundt i sin lejlighed – både for at sikre beboerens privatliv ved at undgå unødigt overvågning, og for at personalet og resten af beboerne ikke blev overvældet af alarmer fra gulvene. Dels kan mange alarmer føre til 'alarm-fatigue', hvor personalet på sigt vænner sig til at overhøre alarmer med konsekvenser for sikkerheden (Sendelbach & Funk, 2013). Dels oplevede både medarbejdere og beboere, at alarmerne havde en forstyrrende effekt i det daglige

omsorgsarbejde og det ikke-institutionelle miljø, de gerne ville skabe på plejecenteret.

Som en gruppe medarbejdere i et af vores interviews forklarede, kunne alarmer fra én beboer virke forstyrrende i deres relationer med andre beboere:

Lina: "Man skal have telefonen op, og klikke på den, for at se, hvad det er, det handler om."

Natasja: "Men ét er, at den kan stresse os, men den stresser også beboerne, rigtig tit og ofte, "tag nu den telefon" får vi at vide. "Tag den nu". Den bliver jo ved. Altså: "fjern den"; og den stresser rigtig meget."

Overvågningsteknologien, der skal sikre selvbestemmelse, privatliv, og sikkerhed, faciliterer samtidig, at én beboers behov for hjælp kan få en forstyrrende og 'larmende' tilstedeværelse i andre

beboeres relationer med personalet og udfordre deres privatliv ved at trænge ind i deres private sfære. I deres arbejde med at justere både synlighed og usynlighed via overvågningsteknologien, balancerer medarbejderne således mellem rationaler, der viser sig modsætningsfyldte i praksis.

Synlighed og ansvar

Overvågningen via sensorgulvene blev ikke kun brugt til at reagere på umiddelbart opståede behov hos beboerne. De opfangede signaler indgik også i en 'log' for hver lejlighed, hvor alle bevægelser på gulvet blev lagret. Gulvene kunne således også bruges som grundlag for dokumentation og analyse af både beboernes og personalets aktiviteter.

I et af vores gruppe-interviews fremhævede medarbejderne blandt andet, at gulvene kunne hjælpe dem med at synliggøre – både for dem selv og andre – at de løftede deres professionelle ansvar på forsvarlig vis:

"Vi har på et tidspunkt haft en borger, som var faldet, hvor hospitalet sagde, at han havde ligget i MANGE timer, og hvor man kan gå ind og lave et log på ham, og så kan man se, at det HAR han faktisk ikke. (...) Så på den måde er det jo også et hjælpemiddel til os. Også for VORES skyld som personale. Altså, der er jo ikke noget værre end at have en fornemmelse af: 'jamen tænk, jeg har ladet en mand ligge på gulvet i fem timer, han er totalt hjælpeløs'."

Vi så desuden eksempler på, at gulv-loggen blev brugt til at synliggøre og vurdere beboeres behov for hjælp og behandling, som i dette uddrag fra vores skyggeobservationer:

"Beboeren Jens, der har en mild grad af demens, beklager sig over at sove dårligt om natten. Han beder om at få sove medicin. Anne (social og sundheds-hjælper) beslutter sig for at tjekke gulv-loggen for Jens' lejlighed på computeren. Mens hun åbner loggen, siger hun, at det lidt er en gråzone at gøre dette. Hun tjekker de sidste 5 nætter mellem kl. 01 og 08 og ser, at der ikke har været nogen bevægelser på gulvet. Jens er i løbet af disse nætter hverken gået på toilettet eller over i sin lænestol, hvor han plejer at sidde og ryge. På denne baggrund konkluderer Anne, at han må have sovet og derfor ikke har behov for sove medicin. Hun diskuterer dette med en sygeplejerske, de bliver enige om konklusionen, der noteres i journalen."

Gulv-loggen synliggør således visse aspekter af Jens' adfærd, og i brugen af denne viden forhandles flere af de nævnte rationaler bag brugen af gulvene. På den ene side antyder Anne, at hendes brug af loggen er på kanten af at være legitim, med hensyn til beskyttelse af Jens' privatliv. På den anden side prøver hun at sikre en velfunderet professionel beslutning om medicinering på baggrund af den viden, hun nu har adgang til via sensorgulvet, og bruger det til at løfte

sit professionelle ansvar i samarbejde med sin kollega.

Sensorgulvet inviteres således med ind i beslutningen om, hvorvidt sove-medicin skal gives eller ej, idet Anne og hendes kollega ikke helt stoler på Jens' egen vurdering. Sammen med Annes viden om hans rutiner kommer loggen til at repræsentere Jens' natlige tilstand og behov. Her kommer forsøget på at løfte og dokumentere professionel ansvarlighed i konflikt med rationalet om den aktive, selvbestemmende borger, da Jens' egne oplevelser tilsidesættes.

Usynlighed og ansvar

I eksemplet ovenfor baserer Anne sin beslutning på en tilsyneladende objektiv teknologisk formidlet overvågning. I tråd med pointen om, at der altid vil være noget, der falder uden for en overvågningsteknologis synsfelt, er det dog vigtigt at reflektere over sensorgulvenes blinde vinkler. I dette tilfælde fx, at situationer, der ikke udspiller sig på selve gulvet – at Jens måske ligger vågen i sin seng – ikke opfanges. Brug af gulv-loggen til at dokumentere en situation forstærker dermed de aktiviteter, der bliver synlige via gulvet, på bekostning af usynligheder, såsom aktiviteter andre steder og beboernes subjektive vurderinger.

Usynligheder og gulvenes blinde vinkler var noget, personalet overordnet set var meget opmærksomme på. De havde for eksempel oplevet

udfald i wi-fi-dækning, 'døde områder' uden signal visse steder på centeret, og at ikke alle typer fald blev registreret som fald og alarmeret. Dette førte til løbende overvejelser om, om den overvågning, gulvene leverede, i tilstrækkelig grad kunne understøtte, at de løftede deres professionelle ansvar; om man faktisk kunne have tillid til teknologien. Som en nattevagt forklarede:

"De kan jo ligge døde i sengen hele natten, som vores leder siger, det kan de jo også gøre, lige så snart du går ud, så kan de jo dø dér, altså. Det kan man ikke gardere sig for, men det er jo bare vores, jeg har det bare bedst ved, at jeg kigger, altså, jeg kigger faktisk til ALLE på min runde om morgenen, fordi jeg synes ikke, jeg kan give rapport og sige, at alle er okay, fordi det ved jeg jo ikke, om de er."

Hverken den gamle overvågningsmetode med at gå rundt eller sensorgulvene giver 100% sikkerhed og indblik, og en vis grad af usynlighed er uundgåeligt. Nattevagten oplever dog bedre at kunne stå inde for sin rapport, hvis hun fortsætter med at gå rundt. I denne afvejning prioriteres øget synlighed og oplevelsen af professionel ansvarlighed således over andre rationaler – fx om at mindske forstyrrelser af beboernes privatliv, og at lade dem selv 'kalde' på hjælp som selvbestemmende borgere.

Konklusion

Den øgede brug af overvågningsteknologier, der allerede foregår – og som spås en central rolle i fremtidens ældrepleje – rummer nye muligheder for at bedrive omsorg på afstand, men giver også anledning til nye udfordringer og spændinger.

Som vores analyse illustrerer, er brugen af denne type teknologier ikke en gnidningsløs proces, hvor teknologien overtager og selvstændigt udfører den vigtige overvågningsopgave i ældreplejen. Tværtimod er brugen af nye overvågningsteknologier en arbejdskrævende og vedvarende proces, hvor personalet kontinuerligt arbejder med at skabe både synlighed og usynlighed. Dette gøres i en kompleks forhandling af en række forskellige og til tider modsætningsfyldte rationaler om ældre borgeres selvbestemmelse og privatliv, om fleksibel og individuelt tilpasset hjælp og pleje, og om sikkerhed og professionel ansvarlighed.

Referencer

- Albrechtslund, A. & Lauritsen, P. (2013). Spaces of Everyday Surveillance: Unfolding an analytical concept of participation. *Geoforum*, 49, s. 310–316.
- Amiribesheli, M., Benmansour, A. & Bouchachia, A. (2015). A review of smart homes in healthcare. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing*, 6(4), s. 495–517.
- Czarniawska, B. (2007). *Shadowing, and Other Techniques for Doing Fieldwork in Modern Societies*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.
- Dahl, H.M. (2005). A Changing Ideal of Care in Denmark: A Different Form of Retrenchment? I: Dahl, H.M. & Eriksen, T.R. (red.), *Dilemmas of Care in the Nordic Welfare State - Continuity and Change*. Aldershot: Ashgate, s. 47–61.
- Foucault, M. (2002). *Overvågning og straf: fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Gad, C. & Lauritsen, P. (2009). Situated Surveillance: an ethnographic study of fisheries inspection in Denmark. *Surveillance & Society*, 7(1), s. 49–57.
- Kamp, A. (2012). Meaning of work in elderly care in Denmark: Fragile reconstructions. I: Kamp, A. & Hvid, H. (red.), *Elderly Care in Transition - Management, Meaning and Identity at Work. A Scandinavian Perspective*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press, s. 107–132.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social*. UK: Oxford University Press.
- Lupton, D. (2013). Quantifying the body: monitoring and measuring health in the age of mHealth technologies. *Critical Public Health*, 23(4), s. 393–403.
- Mol, A., Moser, I. & Pols, J. (2010). Care: putting practice into theory. I: Mol, A., Moser, I. & Pols, J. (red.), *Care in Practice. On Tinkering in Clinics, Homes and Farms*. Bielefeld: transcript Verlag, s. 7–26.
- Mortenson, W. B., Sixsmith, A. & Woolrych, R. (2015). The power(s) of observation: theoretical perspectives on surveillance technologies and older people. *Ageing and Society*, 35(03), s. 512–530.
- Orwell, G. (1949). *Nineteen Eighty-four*. London: Secker & Warburg.
- Petersson, J. (2016). Technospatialities and telehealthcare: unfolding new spaces of visibility. *Information, Communication & Society*, 19(6), s. 824–842.
- Pols, J. (2012). *Care at a Distance: On the Closeness of Technology*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Regeringen (2024). *Regeringens ældrereform. Du bliver aldrig for gammel til at have det godt*. København: Social-, Bolig- og Ældreministeriet. (online). Tilgængelig på: https://www.regeringen.dk/media/12663/regeringens_aeldreudspil_jan2024.pdf [Tilgæet 5/3 2025].
- Schwennesen, N. (2019). Surveillance Entanglements: Digital Data Flows and Ageing Bodies in Motion in the Danish Welfare State. *Anthropology & Aging*, 40(2), s. 10–22.
- Sendelbach, S. & Funk, M. (2013). Alarm fatigue: a patient safety concern. *AACN Advanced Critical Care*, 24(4), s. 378–386.
- Sweeting, A., Warncken, K.A. & Patel, M. (2024). The Role of Assistive Technology in Enabling Older Adults to Achieve Independent Living: Past and Future. *Journal of Medical Internet Research*, 26(1), s. e58846, doi: 10.2196/58846.